

**LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTO
TERMINOLOGIJS CENTRAS**

Tarptautinė mokslinė terminologijos konferencija

**TERMINOLOGIJS METODOLOGIJA, JOS TAIKYMO DABARTIS IR
ATEITIS**

Terminologijos komisijos įkūrimo 90-mečiui

Tezės

Vilnius, 2011 m. spalio 12–13 d.

KONFERENCIJOS PROGRAMOS KOMITETAS

Albina Auksoriūtė (Lietuvių kalbos institutas)
Gerhard Budin (Vienos universitetas)
Ágota Fóris (Karolio Gasparo universitetas)
Christian Galinski (Infoterm)
Sergiusz Grinev-Griniewicz (Balstogės universitetas)
Angelė Kaulakienė (Vilniaus Gedimino technikos universitetas)
Heribert Picht (profesorius emeritas)
Valentīna Skujiņa (Latvių kalbos institutas)
Klaus-Dirk Schmitz (Kelno taikomųjų mokslų universitetas)
Serguey Shelov (Levo Tolstojaus kalbų ir kultūrų institutas)
Aloydas Umbrasas (Valstybinė lietuvių kalbos komisija)

Konferencija vyks Lietuvių kalbos institute
P. Vileišio g. 5, Vilnius

KONFERENCIJĄ REMIA

Lietuvos mokslo taryba
Vilniaus miesto savivaldybės Kultūros skyrius
Vilniaus miesto savivaldybės Turizmo skyrius
UAB „Eika“

TERMINOLOGIJOS KOMISIJOS (1921–1926) VEIKLOS APŽVALGA

1918 m. atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę, susirūpinta mokslo ir švietimo plėtra, imti leisti mokyklų vadovėliai, pradėta kurti reikalingų sričių lietuviška terminija, imti rengti pirmieji terminų rinkinėliai, tačiau terminų kūrimas ir tvarkyba buvo atliekama tik atskirų kalbininkų ir įvairių sričių specialistų iniciatyva.

Didėjant lietuviškos terminijos poreikiui, tapo būtina kurti lietuviškus terminus ir terminologijos darbą dirbti organizuotai, tad 1921 m. kovo 14 d. prie Švietimo ministerijos buvo įsteigta Terminologijos komisija, į ją įėjo J. Jablonskis, K. Būga, A. Dambrauskas, Pr. Dovydaitis, Pr. Mašiotas, A. Smetona, J. Tumas, A. Varnas, A. Vireliūnas ir kt. Terminologijos komisija apsvarstė ir priėmė nemažai reikalingų teisės, ekonomikos, transporto, ryšių, chirurgijos ir veterinarijos, filosofijos ir teologijos, fizikos, geodezijos, geografijos, matematikos, žemės ūkio, literatūros, gamtos mokslų ir kitų terminų. Komisijos patvirtinti terminai buvo skelbiami spaudoje, o dalis jų pateikti 1924 m. išleistame žodyne „Įvardai, arba terminai, priimti Terminologijos komisijos“.

Terminologijos komisija svarstė ne tik terminus, bet ir miestų, valstybių bei jų gyventojų vardus, upių, kalnų, salų pavadinimus ir kitus geografijos nomenklatūrinius pavadinimus, tvirtino Klaipėdos krašto vietų pavadinimus, kai kurių Lietuvos miestų gatvių vardus ir kt. 1925 m. komisija buvo pertvarkyta ir veikė iki 1926 m. vidurio.

Pranešime bus aptariami Terminologijos komisijos uždaviniai, nuveikti darbai, įvertinta jų reikšmė tolesnei terminologijos plėtrai Lietuvoje.

SINONIMINIAI KOMPIUTERIJOS TERMINAI IR JŲ VARTOSENOS POLINKIAI

Pranešime analizuojama mažiausiai diskutuotina terminų sinonimijos grupė – įvairiakilmė, t. y. lietuviškų ir skolintų terminų sinonimija, ypač būdinga pradiniam terminijos posistemių formavimosi etapams. Tyrimo tikslas – išanalizuoti įvairiakilmių sinonimiškų kompiuterijos terminų sandarą ir ištirti tokių terminų vartosenos polinkius tarp studentų bei nustatyti jų pasirinkimą lemiančius veiksnius. Tiriamoji medžiaga rinkta iš V. Dagienės, G. Grigo, T. Jevsikovo „Enciklopedinio kompiuterijos žodyno“ (Vilnius: TEV, 2008, 654 p.). Atliekant tyrimą naudotas anketinės apklausos metodas.

Kilmės atžvilgiu „Enciklopediniame kompiuterijos žodyne“ išsiskiria dvi sinoniminių terminų grupės – vienakilmė, t. y. grynai lietuviškų arba tik tarptautinių terminų sinonimija, ir įvairiakilmė, t. y. lietuviškų ir tarptautinių terminų sinonimija. Kompiuterijos terminijoje daugiau esama įvairiakilmių sinonimų. Sandaros atžvilgiu įvairiakilmė kompiuterijos terminų sinonimija nėra vienalytė – skiriamos trys smulkesnės grupės: 1. vienažodžių terminų sinonimų eilutės (*tankintuvas, multiplekseris; adapteris, siejiklis*); 2. sudėtinių terminų sinonimų eilutės (*kalendoriaus programa, laiko planuoklė*); 3. mišriųjų – vienažodžių ir dvižodžių, trižodžių sinoniminių terminų eilutės (*kairinis kirtis, gravis; ekstranetas, atvirasis vidinis tinklynas*).

Lietuvoje susidūrus su gausiu kompiuterijos sąvokų srautu ir poreikiu vienu metu teikti daug lietuviškų atitikmenų, pirmiausia kai kurie skoliniai buvo pradėti vartoti kaip tarptautiniai ir tik vėliau nutarta juos lietuvininti. Taip atsirado nemažai įvairiakilmių sinonimų eilučių. Tik tas

terminas (lietuviškas ar skolintas), kuris geriau atliks termino funkcijas, tiksliau atspindės įvardijamos sąvokos esmines ir skiriamąsias ypatybes, bus sistemiškesnis, darybiškai parankesnis, ir bus teikiamas kaip pagrindinis arba liks vienintelis terminas, įvardijantis tik vieną sąvoką. Ar lietuviškas terminas nukonkuruos skolinį ir prigis, iš dalies priklauso ir nuo kalbos vartotojų nuostatos, požiūrio į terminus ir naujadarus. Todėl pranešime taip pat bus analizuojami anketiniu būdu apklaustų KTU studentų pateikti duomenys apie 20-ties sinonimiškų kompiuterijos terminų grupių vartojimą ir aptariami veiksniai, lemiantys terminų pasirinkimą ar atmetimą.

VINCENTAS DROTVINAS

Vilniaus pedagoginis universitetas

NOMINA PROFESSIONALIA: AMATININKŲ NOMENKLATŪRA SENOJOJE LIETUVIŲ LEKSIKOGRAFIJOJE

Pranešime analizuojama amatininkų nomenklatūra senuosiuose raštuose ir XVII-XVIII a. dvikalbės leksikografijos darbuose.

Šaltinių medžiaga aptariama keliais aspektais:

terminų pateikimo žodynuose ypatumai;

amatininkų specializacija;

rytų aukštaičių ir vakarų aukštaičių žodynų kilmė, amatininkų paralelės;

pavadinimų kilmė, darybos polinkiai, bendrumai ir skirtumai;

skolintinių pavadinimų (slavizmų ir germanizmų) gramatinė adaptacija;

koreliacijos su lietuviškais pavadinimais atvejai;

tolesnė pavadinimų vartosenos istorija: pasitraukimas ir išlikimas. Semantinio lauko apžvalga rodo, kad senieji amatininkų pavadinimai sudaro šios terminų pasistemės branduolį.

INGA DRUŢĂ, VIORICA RĂILEANU

Academy of Sciences of Moldova, Institute of Philology

ELECTRONIC TERMINOLOGICAL DICTIONARIES – WAYS OF TRANSFERRING KNOWLEDGE INTO THE INFORMATION SOCIETY

Terminological dictionaries, including the electronic ones, are efficient tools of promoting national terminologies and connecting to common use of international terminology.

An electronic dictionary of terms, created according to modern demands, is an excellent source for understanding specialized languages and for an efficient transfer of knowledge between cultures, which will contribute to development of interlinguistic and intercultural dialogue.

In the study we will refer to the experience of the National Centre of Terminology (Chişinău) in the domain mentioned before (BDT, Logoteh) and to other similar products from the Republic of Moldova.

EGLĖ DUMŠIENĖ

Šiaulių valstybinė kolegija

KOMPIUTERIJS TERMINŲ VARTOSENĄ

Pranešime apžvelgiama Šiaulių valstybinės kolegijos informacinių sistemų technologijos studijų programos baigiamųjų projektų kompiuterijos terminų vartoseną. Aptariamos šios kompiuterijos terminų klaidų grupės: neteiktinos svetimybės, pasenę ar pakeisti, netikslūs terminai, terminų darybos, formų klaidos, kitos terminų negerovės (sintaksės, rašybos, santrumpų klaidos).

Didelę dalį netaisyklingų terminų sudaro iš anglų kalbos atėjusios neteiktinos svetimybės, ypač gausu pasenusių ar pakeistų, taip pat netikslų terminų. Visiškai nevartojami taisyklingi terminai *šakotuvai, telktuvai, perjungiklis, maršruto parinktuvas, priegloba*. Kone visuose baigiamuosiuose projektuose netaisyklingai įvardijamos tam tikros kabelių rūšys, pvz.: *vytos poros* (= *porinės sąsūkos*) *kabelis, koaksialinis* (= *bendraašis*) *kabelis, optinio pluošto* (= *optinis*) *kabelis*. Ypač daug netikslų sudėtinių terminų su būdvardžiu *bevielis, -ė* (= *belaidis, -ė*), pvz.: *bevielis* (= *belaidis*) *monitorius, bevielis* (= *belaidis*) *ryšys, bevielis* (= *belaidis*) *tinklas*. Svetima reikšme dažnai vartojami sudėtiniai terminai *motininė* (= *pagrindinė*) *plokštė, namų* (= *pradžios*) *puslapis*.

Iš darybos klaidų minėtinas tokių dūrinių su priesaga *-inis, -ė* vartojimas – *daugiafunkcinis* (= *daugiafunkcis*) *įrenginys*. Randama terminų formų klaidų: *skiriama* (= *skiriamoji*) *geba, mobilus* (= *mobilusis*) *telefonas, nešiojamas* (= *nešiojamasis*) *kompiuteris*.

Vietoje anglišku terminų santrumpų reikėtų rašyti lietuviškus terminus ir (ar) lietuviškas santrumpas, pvz.: *RAM* (= *operatyvioji atmintis; OA*), *CD* (= *kompaktinis diskas*).

Svarbu per specialybės kalbos pagrindų paskaitas atkreipti studentų dėmesį į dažniausiai baigiamuosiuose darbuose pasikartojančius netaisyklingus, probleminius, neaiškius terminus, akcentuoti kompiuterijos ir tai sričiai artimų terminų normas, studentus ir specialybės dalykų dėstytojus raginti naudotis naujausiais terminų žodynais, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimais, Terminų banku.

ÁGOTA FÓRIS

Károli Gáspár University, Department of Hungarian Linguistics

TERMINOLOGY AND TEXT LINGUISTICS

Terminology and text linguistic research uses different approaches and methods to study issues of language use. Terminology research focuses on the *term*, which is considered the basic unit. In text linguistics the *text* is in the focus of analysis. In both approaches the type of information the studied unit contains and how it does so are the important issues. Terms are building blocks of the text. In both fields several models were developed to carry out studies and to articulate findings. These were published in detail many times (e.g. Beaugrande and Dressler 1981, Cabré 2003).

The talk aims to present the links between terminology and text linguistics taking Beaugrande and Dressler's book titled *Introduction to Text Linguistics* as a starting point. In the study of connections between terminology and text linguistics I place the relation of the structure of the text and the information it contains into the focus of attention. Out of the seven standards of textuality, the study of coherence has a special role. Coherence of a text is understood at the network of relations between concepts, and in this the meaning of terms and their role in the text play an important role. The paper discusses questions of how knowledge is encoded into a text and then decoded. It briefly touches upon the questions of how we obtain knowledge, and how knowledge is processed, stored and transferred with the help of language.

Beaugrande, R. de – Dressler, W. 1972, 1981². Einführung in die Textlinguistik. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Beaugrande, R. de – Dressler, W. 1981. Introduction to Text Linguistics. London/New York: Longman.

Cabré (Castellví), M. T. 2003. Theories of terminology. Their description, prescription and explanation. *Terminology* 9. (2): 163–200.

CONTENT INTEROPERABILITY AS A PREREQUISITE FOR RE-USING AND RE-PURPOSING ITEMS OF STRUCTURED CONTENT AS LEARNING OBJECTS IN eLEARNING – SEEN UNDER A STANDARDIZATION PERSPECTIVE

There is a proliferation of web-based content platforms that offer users one or more resources, but there is definitely a lack of theoretical-methodological foundation on the one side and a lack of best practice and content interoperability on the other side. The fact that more and more resources are also created and maintained with (still deficient) web-based cooperative / participatory and distributed methods will only add to this proliferation. Therefore, means (such as standards, ICT <information and communication technologies>, certification schemes) are necessary to assure the quality – i.e. first of all reliability – of content.

“Content” here is seen as *structured content* at the level of lexical semantics comprising linguistic and non-linguistic representations of concepts or “objects” (incl. concepts understood as “immaterial objects”). *Re-purposability* may comprise for instance the adaptation of existing terminological entries

- as learning objects (LO) in eLearning or
- for being used by persons with disabilities (PwD).

This implies that not only multilinguality, but increasingly also the full range of multimodality must be covered by the data models for structured content. Learners (incl. PwD as learners) would particularly benefit from high-quality interoperable content.

Today it is recognized that *content interoperability* goes beyond the concept of semantic interoperability among computer systems (or computable semantic interoperability as seen in computer science). *Content interoperability* is the capability of content items to be:

- integrated into or combined with other (types of) content items;
- extensively re-used for other purposes (including sub-items to become re-purposable);
- searchable, retrievable, re-combinable from different points-of-view.

This refers to all kinds of structured content, whether linguistic or non-linguistic.

International Standards for content interoperability are the prerequisite for:

- avoiding a huge duplication of efforts,
- developing methods and devices to assure content quality,
- introducing content interoperability into educational and training schemes,
- making eApplications reuse and re-purpose existing structured content extensively.

In the course of these developments, stronger *methodological and system design relations* between *content resource management* and *corpus linguistics* should be developed, in order to make better use of

- existing and future corpora (with improved features for this purpose) e.g. for extracting individual items of structured content in a systematic way (e.g. also taking the occurrence frequencies depending on domain, level/register and application into account so that the extraction of learning objects in context would be improved);
- items of structured content in existing and future content repositories for the sake of improving the processing of corpora for present and new purposes;
- existing and emerging methods as well as tools in fields, which so far show a low degree of methodological interrelation and integration, for the sake of mutual benefits;
- systematically (and by participatory efforts) created and maintained learning objects in the didactics of language learning/teaching and in particular of CLIL (content and language integrated learning).

With a view to the sustainability of content repositories, business models (whether commercial or non-commercial – in any case covering also solutions to copyright and other IPR issues involved) – would deserve more attention than until today. Efforts in standardization (and cooperation in standardization) should be stepped up. On the basis of pertinent standards a whole range of certification / attestation systems can evolve. In addition, efforts need to be undertaken to introduce these developments into ICT-related education and training as soon as possible.

GINTAUTAS GRIGAS, TATJANA JEVSIKOVA
Matematikos ir informatikos institutas

KOMPIUTERIJOS FRAZYNAI

Kompiuterijoje pasitaiko anglų kalbos žodžių ir jų junginių, kurių vertimas į lietuvių kalbą sudaro tam tikrų sunkumų. Tai savitos anglų kalbos konstrukcijos, metaforos, profesinis žargonas, daugiareikšmiai ir kiti žodžiai bei jų junginiai, tam tikrame kontekste įgyjantys specifinių reikšmių, kurių nebūna žodynuose. Daug jų pasitaiko žmogaus ir kompiuterio sąsajos tekstuose. Su jais susiduria programinės įrangos lietuvinotojai. Siekiant palengvinti jų darbą yra rengiamas anglų–lietuvių kalbų kompiuterijos frazynas (<http://ims.mii.lt/frazynas/>). Šiuo metu į jį įtraukta apie 250 antraštinių žodžių, su kiekvienu pateikiamos vidutiniškai trys frazės. Kai kurios angliškos frazės turi daugiau negu vieną lietuvišką vertimą, priklausomą nuo konteksto.

Frazynas palaipsniui pildomas. Tikimasi, kad jis išaugs maždaug iki 500 antraštinių žodžių. Tai nedaug, nes į frazyną įtraukiami tik kuo nors ypatingi žodžiai ir jų junginiai, kurių nežinodamas vertėjas turėtų pasukti galvą, kaip juos išversti, būtų pavojus išversti nesklaidžiai, kartais ir neteisingai.

Programų lietuvinotojui reikalingi ir dažniau pasitaikančių žodžių junginių ar šiaip teksto fragmentų dvikalbiai (anglų–lietuvių kalbų) rinkiniai, atitinkantys teksto segmentus vertimo atmintyje. Tokius atskirų programų ar jų grupių rinkinius turime, tačiau jų vertimo kokybė nelabai gera, beveik visi neredaguoti. Jais pasinaudojant daromas anglų–lietuvių kalbų frazynos-žodynas, kuris tiktų automatizuotam vertimui. Jame teksto segmentų skaičius bus skaičiuojamas dešimtimis tūkstančių.

Šios priemonės, panaudojamos drauge su jau esamais žodynais, turėtų paspartinti programinės įrangos lietuvinimą, o svarbiausia – pagerinti vertimų kokybę.

SERGIUSZ GRINEV-GRINIEWICZ
University of Białystok
University of Finance and Management in Białystok
Moscow Humanitarian Pedagogical Institute

TERMINOLOGICAL METHODS IN THE HISTORY OF TERMINOLOGY SCIENCE

It is a well-established fact that special lexis is in some ways different from the everyday word-stock, special vocabulary being quite probably the only part of language that may be consciously manipulated and controlled. Special features of terminology determined the emergence of a number of specific methods of analysing and ordering terms. In a certain sense we may regard the history of terminology science through the prism of the evolution of special methodology.

From the very beginning of terminological research and ordering of terminologies the **systemic approach** was used – much before it came into fashion in the second half of the 20th century and started to be applied in every possible activity.

Since terminology may be controlled and regulated, some desired properties were determined already in the 1930s. This coincided with investigating differences between terms and ordinary words in the 1950s and the 1960s. At the same time the first steps of **typological approach** started with first establishing the difference between terms and nomenclature units or *nomens* as they are now called, that later lead to discovery of a number of special units existing in language apart from terms.

In the 1960s it was found that one of the most promising aspects of presenting and investigating terminological problems is based on **semiotic approach**, which is viewing terminological signs from the point of view of the general theory of signs.

At the end of the 1970s a new, **parametrical approach** appeared which was based on the concept of parameter defined as measurable terminological characteristic denoting degree of manifesting of a particular property. Parametrical approach in describing and analysing terminologies is based on inventory of terminological processes and phenomena as well as on paying consideration to term features, for the majority of parameters of a terminology or its autonomous fragment depend on respective features of its terms.

With the task of choosing the most effective forms for new terms, one of the most popular directions of terminological research in the 1960s-1970s was establishing the most productive means and patterns of **term formation**. It was also found that for assessing a chosen type of term-formation it is very useful to establish mean time of appearance of terms produced with its help. To establish this characteristic a new method, tested on a number of English, French and Russian terminologies was elaborated, alongside with a new classification of means of term formation.

In the 1990s terminology science felt the influence of cognitive linguistics where the leading type of research was comparing lexical presentation of a certain basic notion in different languages. With this aim in view and also to investigate possible deviations in translating terms within the framework of comparative terminology science the **method of reversibility** was worked out, which was successfully applied in a number of MA and even PhD dissertations.

Lately it was found that, since the process of cognition has a historic character, cognitive studies should not be limited to synchronous plane. Therefore **anthropolinguistic approach** was worked out, based on the assumption that historical changes in human mentality and knowledge growth are reflected in changes in the lexical system.

To conclude, the history of terminology science may be viewed as history of development of methods of investigating special vocabulary. Every major stage of growth of theoretical knowledge is accompanied by particular problems and new ways of solving them.

AUDRA IVANAUSKIENĖ

Valstybinė lietuvių kalbos komisija

VALSTYBINĖS LIETUVIŲ KALBOS KOMISIJOS TERMINOLOGIJOS DARBAS

Valstybinė lietuvių kalbos komisija kaip valstybės institucija, formuojanti valstybinės kalbos politiką, kolegialiai sprendžia Valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo, lietuvių kalbos tvarkymo, norminimo ir kitus klausimus, koordinuoja kalbos programas.

Viena iš svarbiausių Kalbos komisijos veiklos krypčių – lietuvių kalbos terminijos vertinimas, norminimas, kaupimas ir sklaida. Komisija suvokia terminologijos darbo sistemiškumo svarbą, todėl stengiasi aprėpti įvairius terminų funkcionavimo ir sklaidos lygmenis.

Daug dėmesio skiriama terminų žodynų rengimo ir leidybos skatinimui. Nuo 1996 m. koordinuodama kalbos programas Kalbos komisija parėmė kelių dešimčių įvairių sričių terminų žodynų rengimą ir (arba) leidybą. Šiuo metu remiamas tik leidinių rengimas. Kalbos komisija kasmet skelbia viešuosius aktualiausių terminų žodynų rengimo konkursus. Pirmenybė teikiama

aiškinamiesiems keliakalbiams žodynams. Siekiant kuo geresnės išleisimų ir (ar) elektroninėje terpėje skelbsimų terminų žodynų kokybės atnaujinti, pataisyti ir papildyti Terminų žodynų rengimo bendrieji reikalavimai.

Kitas Kalbos komisijos terminologijos darbo baras – įvairių terminų šaltinių vertinimas ir tvirtinimas. Nuo 1997 m. Kalbos komisijos kompetencija tapo terminų žodynų, o nuo 1998 m. – ir terminų standartų terminologinės kokybės tikrinimas. Pagrindinį darbą čia atlieka Kalbos komisijos skiriami ekspertai ir Terminologijos pakomisė. Iki šiol teigiamai įvertintų žodynų skaičius perkopė per septynias dešimtis.

Labai svarbu, kad norminiai terminai kalbos vartotojus pasiektų ne vien per terminų žodynus. Taisyklingos terminijos turi būti mokoma jau mokykloje, todėl nuo 2003 m. nuspręsta terminologiškai vertinti leidžiamus bendrojo lavinimo dalykų vadovėlius, o nuo 2007 m. – ir profesinio mokymo(si) vadovėlius.

Norminės terminijos sklaidai labai svarbios elektroninės priemonės. Kalbos komisijos iniciatyva 2004 m. buvo pradėtas kurti Lietuvos Respublikos terminų bankas – informacinė ir organizacinė lietuvių kalbos terminijos kaupimo, tvarkymo ir skelbimo sistema. Terminų bankas – gera priemonė mažinti atotrūkiui tarp mokslo ir teisės aktų reglamentuojamų visuomenės gyvenimo sričių terminijos. Be to, ši informacinė ir organizacinė sistema padeda užtikrinti taisyklingos terminijos vartojimą Lietuvos Respublikos teisės aktuose – Terminų banke, be kitų šaltinių duomenų, kaupiami ir tvarkomi teisės aktų terminai.

Terminų banko kūrimo, Lietuvos teisės aktų terminų derinimo patirtis skatino mąstyti apie veiksmingesnį Europos Sąjungos ir Lietuvos institucijų bendradarbiavimą terminų klausimais rengiant Europos Sąjungos teisės aktų projektus lietuvių kalba. Kalbos komisija palaikė Europos Komisijos Vertimo raštu generalinio direktorato Lietuvių kalbos departamento idėją naudojantis kitų Europos Sąjungos valstybių patirtimi organizuoti šį bendradarbiavimą vadinamojo vieno langelio principu. 2010 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu (Nr. 998 „Dėl Europos Sąjungos teisės aktų projektų terminų lietuvių kalba derinimo“ (Žin., 2010, Nr. 84-4417)). Kalbos komisijai pavesta koordinuoti Europos Sąjungos teisės aktų projektų terminų lietuvių kalba derinimą Lietuvoje naudojantis Lietuvos Respublikos terminų banko organizacine sistema.

Šiais metais kartu su Europos Komisijos Vertimo raštu generalinio direktorato Lietuvių kalbos departamentu Kalbos komisija surengė steigiamąją Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos institucijų bei įstaigų terminologijos forumo konferenciją. Šis forumas – tai Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos institucijų bei įstaigų prižiūrimų ar tiriamų sričių specialistų tinklas, kuriuo siekiama geriau derinti Europos Sąjungos teisės aktų lietuvių kalba ir Lietuvos Respublikos teisės aktų terminiją, gerinti jos kūrimo ir tvarkymo sąlygas. Tikimasi, kad forumas padės palaikyti Europos Sąjungos institucijų ryšius su įvairių sričių ekspertais Lietuvoje ir parems Europos Sąjungos teisės aktų terminų lietuvių kalba derinimo vieno langelio principu sistemą.

Taigi terminologijos veikla – viena iš svarbiausių Valstybinės lietuvių kalbos komisijos funkcijų. Terminologijos darbas čia dirbamas nuosekliai, sistemingai, stengiantis aprėpti visus terminijos funkcionavimo lygmenis. Taisyklingos terminijos sklaidą siekiama užtikrinti tiek įprastomis priemonėmis, t. y. rūpinantis terminų žodynų leidimu, vertinant vadovėlių, terminų žodynų ir standartų terminologinę kokybę, tiek naudojantis šiuolaikinėmis technologijomis, t. y. pildant, tvarkant Lietuvos Respublikos terminų banką. Daug dėmesio skiriama terminologiniam Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos institucijų ir specialistų bendradarbiavimui.

REGINA KVAŠYTĖ
Šiaulių universitetas

TERMINŲ, SUDARYTŲ SU ŠAKNIMI *TERMIN-*, MIKROSISTEMA LIETUVIŲ IR LATVIŲ KALBOSE

Tyrimo tikslas – nustatyti lietuvių ir latvių kalbų terminologijos metakalbos panašumus ir skirtumus remiantis mokslo darbais ir žodynais.

Įvairiuose šaltiniuose teigiama, kad *terminas* kilęs iš lotynų kalbos, tačiau jo apibrėžtys nėra tapačios. Beje, lietuvių kalboje sinonimiškai buvo vartojamas ir savos kilmės terminas *įvardas*, paminėtas 1924 m. terminų žodyno pavadinime. Latvių kalbos *termino* istorijos tyrimuose konstatuojama, kad pirmą kartą jis pavartotas 1871 m. Lietuvių kalboje *terminas* turi kelias reikšmes, iš kurių viena yra terminologijos mokslo srities, o latvių kalboje daugiareikšmiškumo išvengti padeda terminas *terminš* laiko atkarpai pavadinti.

Vientisinių terminų, turinčių darybiškai patogią šaknį (tai būdinga tiek lietuvių, tiek latvių kalbai), gausu abiejuose kalbose, pavyzdžiui, lietuvių *terminologas, terminologija, terminotyra, terminija, terminografija* ir latvių *terminologs, terminoloģija, terminzinātne, terminleksika, terminogrāfija*. Latvių kalbotyros terminų žodyne „Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca“ (2007) abėcėlės tvarka pateikti net devyni šios šaknies vientisiniai terminai (plg. lietuvių kalbotyros žodyne tik trys), tačiau iš viso žodyne jų yra daugiau. Iš dalies tai sietina su latvių kalbos savybe žodžių junginius (terminijoje jie atitiktų sudėtinius terminus) keisti dūriniais, t. y. paversti vientisiniais terminais. Tai matyti ir iš žodyne fiksuotų terminų *hibrīdtermins, salikteptermins, vārdkoptermins* ir kt.

Sudėtinių terminų, sudarytų iš dėmens su šaknimi *termin-*, lietuvių kalbotyros terminų žodyne nerasta, tačiau tekstuose jų esama įvairių. Latvių kalbotyros terminų žodyne pateikta sudėtinių terminų, kuriuose *termins* (tiek vienaskaitos, tiek daugiskaitos kilmininkas arba išvestas būdvardis) eina pagrindiniu arba šalutiniu dėmeniu: *termina ekvivalents, terminu vārdnīca, terminoloģiskā funkcija*.

Tik iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad iš klasikinių kalbų pasiskolinti ar iš jų elementų padaryti terminai lietuvių ir latvių kalbose yra tapatūs. Pavyzdžiui, lietuvių kalboje skiriami mokslo ir terminų visumos pavadinimai *terminologija* ir *terminija*. Latvių kalboje tokios tradicijos nėra, todėl abiem reikšmėmis vartojamas terminas *terminoloģija*. Vis dėlto kartais bandoma pasitelkti terminą *terminleksika*.

Lietuvių kalboje pastebėta, kad neaiškumų kyla dėl kai kurių terminų pasirinkimo. Net žinant teoriškai galiojančias nuostatas praktikoje ne visada pavyksta jų laikytis, pavyzdžiui, pasirinkti tinkamiausią iš terminų *terminologizacija, terminizacija* ar jų sinonimų su lietuviška priesaga *-imas*. Taip pat tekstuose kartais vartojamas *termininimas* ir pan. Latvių kalboje taip pat esama skirtingų formų: *terminoloģizēšana, terminoloģizācija, terminēšana*.

Gretinant abiejų kalbų terminus būtina atsižvelgti į daugelį aspektų, pirmiausia į terminines sąvokų reikšmes, taip pat analizuoti jų pavadinimų atitikmenis.

SOLVITA LABANAUSKIENĖ
Lietuvių kalbos institutas

„BALTIJOS ŠALIŲ FLOROJE“ VARTOJAMŲ LIETUVIŲ IR LATVIŲ AUGALŲ GENČIŲ VARDŲ KILMĖ

1. Trijų tomų leidinys „Baltijos šalių flora“ („Flora of the Baltic Countries“ (1993–2003)) parengtas siekiant supažindinti platų botanikų ratą su Baltijos valstybių augalijos ypatumais. Jame

aprašomi Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje augantys augalai – sporiniai ir sėkliniai induočiai (išskyrus samanas). Dešimtmetį rengtame stambiame augalų sistematikos veikale yra pateikti moksliniai augalų vardai lotynų, estų, latvių, lietuvių ir rusų kalbomis. Čia pateikta per pusę tūkstančio lietuvių ir latvių augalų genčių vardų.

2. Kilmės įvairumu pasižymi tiek lietuvių, tiek latvių botanikos nomenklatura. Išnagrinėjus „Baltijos šalių floroje“ vartojamus lietuvių ir latvių augalų genčių vardus, kilmės požiūriu išskirtinos kelios grupės: a) savakilmiai (prie jų priskirtini ir retai pasitaikantys sekiniai), pvz.: lot. *Neslia* – liet. *prožiklė* – latv. *paidra* I 338; lot. *Asperula* – liet. *krunė* – latv. *miešķis* II 260; lot. *Gypsophila* – latv. *ģipsene*; b) skoliniai, pvz.: lot. *Juniperus* – liet. *kadagys* – latv. *kadiķis* I 156; lot. *Dianthus* – liet. *gvazdikas* – latv. *neļķe* I 261; lot. *Sorbaria* – liet. *sorbarija* – latv. *sorbārija* II 36; c) mišrieji augalų genčių vardai (hibridai), pvz.: lot. *Gentianella* – liet. *gencijonėlė*; lot. *Viola* – latv. *vijolīte*; d) vertiniai, pvz.: lot. *Ophioglossum* – liet. *driežlielė* – latv. *čūskmēlīte*; lot. *Cynoglossum* – liet. *šunlielė* – latv. *suņmēle* II 283; lot. *Ceratophyllum* – latv. *raglape* I 266.

3. Dalis genčių vardų lietuvių ir latvių kalbose sutampa, nes jie yra atėję iš senosios indoeuropiečių, bendrosios baltų ir slavų kalbų ar tik baltų kalboms būdingos leksikos. Kita augalų genčių vardų grupelė yra senieji skoliniai, perimti iš finų, slavų ir germanų kalbų. Naujųjų skolinių, arba tarptautinių terminų, iš lotyniškos nomenklaturės yra perėmusios abi kalbos. Išryškėja svarbi tendencija – naujųjų skolinių keliskart daugiau pasitaiko latvių kalboje.

ASTA MITKEVIČIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

TARPUKARIO TERMINOLOGIJOS KOMISIJOS VAIDMUO LIETUVIŲ LITERATŪROS MOKSLO TERMINIJOS ISTORIJOJE

Terminologijos komisija (1921–1926 m.) dar pirmais darbo metais – 1921 m. spalį – J. Tumui (Vaižgantui) pavedė sudaryti literatūros mokslo terminų komisijėlę. Komisijėlė jau kitame posėdyje pateikė komisijai pirmojo lietuviško literatūros teorijos vadovėlio autoriaus K. Bizausko parengtą literatūros mokslo terminų sąrašą. Terminai buvo svarstomi 1921 m. spalį ir lapkritį septyniuose posėdžiuose, visuose dalyvaujant J. Jablonskiui, o penkiuose ir K. Būgai.

Literatūros mokslo terminų nutarimų Terminologijos komisija atskiru sąrašu nepaskelbė. Apie jų svarstymą Terminologijos komisijoje užsimena terminų sąrašo rengėjas K. Bizauskas „Literatūros teorijos“ 1922 m. leidimo „Prakalboje“. Joje teigiama, kad vadovėlį autorius leidžia „prisilaikydamas Terminologijos Komisijos pastabų“ (p. 3), o Terminologijos komisija dabar galės „išvysti, kaip jos svarstytieji terminai praktiškai pritaikomi ir kaip jie galės prigyti“ (ten pat). Tad terminų iš karto pateko į vartoseną. Iš K. Bizausko vadovėlio buvo mokytasi, juo, be abejo, naudojosi vėlesni literatūros mokslo darbų autoriai.

Pranešime apžvelgiama, kurie literatūros mokslo terminai buvo svarstomi Terminologijos komisijoje, eilėdaros terminai lyginami su V. Kudirkos 1898 m. poetikos terminais, meninių priemonių pavadinimai – su K. Maciaus 1900 m. studijos terminais. Atskirai aptariama terminų sinonimija. Iš akių nebus išleidžiami minėto K. Bizausko vadovėlio terminai – ne viską autorius perėmė iš Terminologijos komisijos nutarimų / svarstymų.

KOMPIUTERIŲ VIRUSO SĄVOKOS TARPDALYKINIS POBŪDIS

Kompiuterių virusas yra sudėtinga sąvoka. Kaip mokslinio tyrimo objektas ji pirmą kartą įvardijama 1984 m. (Fred Cohen, „Computer Viruses: Theory and Experiments“), o 2009 m. pabaiga ir 2010 m. pradžia – metas, kai antivirusinių programų gamintojai beveik nustoja skelbę informaciją apie naujus kompiuterių virusus. Užsienio kovos su kompiuterių virusais specialistai yra sukūrę specialių terminografinių išteklių, paskelbę informacinių leidinių (vadovų, knygų, straipsnių ir pan.), o lietuvių autoriai, terminologai ir kompiuterininkai, per mažai dėmesio skiria *kompiuterių virusui* kaip žmogaus *kūrybos* produktui.

Išanalizuota informacija leidžia teigti, kad sąvoka *kompiuterių virusas* yra daugiasluoksnė. Čia sluoksniais vadinamos sąvoką žyminčių terminų ir *kompiuterių viruso* kontekste vartojamų bendrinės kalbos leksinių vienetų grupės: *biologinio viruso* sąvoką žymintys terminai, *kompiuterių viruso* sąvoką žymintys terminai, tarpstritiniai terminai, dalykiniame kontekste vartojami ir specifinę reikšmę turintys bendrinės kalbos leksiniai vienetai.

Norint atlikti išsamią sąvokos *kompiuterių virusas* analizę vien analogijos su sąvoka *biologinis virusas* nepakanka. Tą įrodo užsienio kalbomis paskelbti įvairaus žanro (moksliniai, šviečiamieji, publicistiniai ir pan.) leidiniai, kuriuose sąvoka *kompiuterių virusas* yra ir psichologijos, teisės, evoliucijos teorijos, dirbtinės gyvybės, karybos tyrimo objektas.

Be istorinės ir dalykinės informacijos apie sąvoką *kompiuterių virusas*, išskirti ją kaip atskirą vienetą gali padėti lyginimas su kitomis prie *kompiuterių grėsmių* priskiriamomis sąvokomis – *kirminu* ir *Trojos arkliu* (Symantec klasifikacija).

HERIBERT PICHT

TERMINOLOGY SCIENCE: HISTORY AND EVOLUTION

After a short introduction to the premises of the presentation, some historical considerations about terminology still relevant today are offered in order to underline on the one hand that some basic theoretical ideas of terminology had been considered very early, and on the other, that obvious deficits in professional communication gave rise to the study, research and improvement of terminologies. This part will be followed by a short presentation of the dawn of modern terminology and the founders of terminology science – Wüster, Drezen and Lotte – and their common approach to central and at their time pressing terminological problems.

Hereafter, a description of the development of the theoretical foundations of terminology science is given and the differences with regard to approaches in Eastern and Western countries are pointed out. This section will cover predominantly the decades from 1930 to 1980. A subtheme will be the question of the status of terminology: Is terminology a part of linguistics or should it be considered an autonomous discipline? Another item, which aroused great discussions, will be the question, whether there are so called “Terminological Schools” or not.

A more detailed section will consist of the fields of knowledge which contribute to the foundation of terminological theory and especially a presentation of the central elements of terminological theory and their evolution. The following items will be considered:

- the object and the concept;
- representational forms of objects and concepts;
- knowledge ordering;
- terminography.

Finally, there will be a section about terminology teaching and training taking into account the different developments in Eastern and Western countries in the decades up to 1980 and a short state-of-the-art of today which will underline on the one hand the status of terminology as a complete science with the constituting elements ‘research’ and teaching’ and their symbiotic relation, and on the other the integration and embedding of applied and theoretical terminology in other subject fields.

A conclusion will emphasise the status of terminology as an indispensable scientific discipline with meta-status.

BRIAN Ó RAGHALLAIGH, GEARÓID Ó CLEIRCÍN
Fiontar, Dublin City University

IRISH TERMS IN IATE: A CASE STUDY

The LEX project was initiated in 2008 as a response to the Irish language becoming an official language of the European Union. This change in status came into effect on 1 January 2007 and led to a great increase in the number of EU publications which were to be made available in Irish and led to an increased demand for terminology in domains which had previously been underdeveloped. Irish had semi-official status as a ‘treaty language’ from 1972 and as a result there existed a small amount of Irish terms in IATE, the EU inter-institutional terminology database. With official status it became a priority to increase this number. Fiontar, the Irish-language teaching and research unit in Dublin City University, was contracted by the State to provide new terminology, in collaboration with An Coiste Téarmaíochta, Ireland’s national terminology committee.

Since 2008, Fiontar has worked in partnership with IATE, An Coiste Téarmaíochta and Irish-language translators and terminologists from the EU institutions to increase the volume and the standard of Irish terms in the IATE database. The terminology work involves the reviewing of the older Irish-language terms already included in IATE as well as the provision of significant volumes of new Irish-language terminology based on concepts selected and provided by IATE. This has presented many challenges, both technical and administrative but also many opportunities for collaboration. The Irish experience may provide a model for terminology development in future accession states or indeed for languages that, while not holding official status, wish to develop EU terminology.

LIUDMILA RYCHKOVA
Yanka Kupala Grodno State University

LSP FOR SOCIOCULTURAL PURPOSES: NEEDS FOR TEACHING IN CONTEMPORARY SOCIETIES

Language for Specific Purposes is predominantly seen as “a growth area in research and application in both academic and occupational settings” [1]. Indeed, it is an overall understanding that LSP refers primarily to the needs of education or to a particular subject field. LSP is also seen as a kind of sublanguage used by a certain “community of practice” [2], members of which possess knowledge that makes possible for them to share common vocabulary (includes mainly terminology) and habits of language usage.

Contemporary societies are increasingly moving towards the community of knowledge and terminology understanding remains no more the business of only professionals but is relevant for a broader sociocultural context. Not so far ago terminologies predominantly served for

communication within certain subject-fields and rarely, through interdisciplinary approach, between different domains, today, however, terminologies comprise factuality of modern social discourse and “scientific” mode of thinking becomes a fashion and inevitable everywhere, when an innovative vision is needed.

Among underestimated and underdeveloped fields of terminology work there are support of community communication, social networking, links between governments and citizens, especially when a certain social change is planned and seems favourable: to change the attitude towards one’s health, to prevent all kinds of violence, to increase/diminish reproduction, to perceive tolerance, to ensure diversity, human rights, etc.

The notion of socially-oriented terminology was introduced [3], the main aim of which is to serve for distribution of knowledge useful for broader society. LSP for sociocultural purposes emerge and are considered as “addressing all purposes for learning” language “that are neither academic nor occupational in focus” [4]. Teaching LSP for sociocultural purposes is also “relevant to citizenship preparation education” [5]. Notion of “educated” person should be changed from professionally educated specialist to “educated” citizen.

Globalization as a process fostering world economy brings new kinds of sociocultural values, therefore harmonization of socially-oriented terminology is needed as well as provision of multilingual terminology products and terminology policies adequate for multicultural education.

Gollin S.M., Hall D.R. *Language for Specific Purposes*. – NY: Palgrave Macmillan, 2010. – 272 p.
Paltridge B. *Afterward: Where Have We Come From and Where Are We Now?* / In: *English for Specific Purposes in Theory and Practice*. – Ann Arbor: University of Michigan Press, 2009. – P. 289 – 296.

Рычкова Л.В. *Терминология в обществе знания // Вторые чтения, посвященные памяти профессора В.А.Карпова, Минск, БГУ, 28 марта 2008 г.: сб. материалов*. – Минск: Изд. центр БГУ, 2008. – С. 8 – 13.

Joyce H.S., Hood S. *English for Community Membership: Planning for Actual and Potential Needs* / In: *English for Specific Purposes in Theory and Practice*. – Ann Arbor: University of Michigan Press, 2009. – P. 244 – 263.

Morgan B., Fleming D. *Critical Citizenship Practices in ESP and ESL Programs: Canadian and Global Perspectives* / In: *English for Specific Purposes in Theory and Practice*. – Ann Arbor: University of Michigan Press, 2009. – P. 264 – 288.

ERIKA RIMKUTĖ, GINTARĖ GRIGONYTĖ, ANDRIUS UTKA, LOIC BOIZOU

Vytauto Didžiojo universitetas

AUTOMATINIS LIETUVIŲ KALBOS TERMINŲ NUSTATYMAS LINGVISTINIAIS METODAIS

Norint automatiškai nustatyti terminus, galima naudoti trejopus metodus: statistinius, lingvistinius ir hibridinį statistinių bei lingvistinių metodų modelį. Šiame pranešime bus pristatomi bandymai automatiškai nustatyti lietuvių kalbos terminus naudojant lingvistinį metodą.

2011 m. vykdant Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą projektą „Švietimo ir mokslo terminų automatinis identifikavimas (ŠIMTAI 2)“ planuojama sukurti automatiškai terminus nustatantį įrankį, kuris naudos ir statistinius, ir lingvistinius metodus.

Kitų tyrinėtojų (pvz., Lynne Bowker „Computer-aided translation technology: a practical introduction“) nustatyta, kad beveik neįmanoma pritaikyti kitoms kalboms sukurtų terminų nustatymo įrankių, ypač tų, kurie grindžiami lingvistiniais metodais. Pavyzdžiui, tipiška anglų

kalbos terminų struktūra yra bdv. + dkt., dkt. + dkt., o prancūzų kalbai būdingi modeliai yra dkt. + bdv., dkt. + prl. + dkt.

Naudojant lingvistinius terminų nustatymo metodus dažniausiai nustatoma, kokių gramatinių formų gali būti terminai. Akivaizdu, kad analitinėms kalboms aktualūs vienokie gramatiniai požymiai, o sintetinei lietuvių kalbai kiek kitokie. Paprastai analitinėms kalbos svarbu nustatyti terminų kalbos dalį. Lietuvių kalbos terminų kalbos dalis taip pat labai svarbi, bet reikia žinoti, ir kokios kitos gramatinės kategorijos reikalingos automatiškai nustatant terminus.

Eksperimentas atliktas su bandomuoju švietimo ir mokslo terminų tekstynu (sudarytu iš 103 893 žodžių). Šis tekstynas buvo morfologiškai anototas naudojant Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centre sukurtą morfologinį anotatorių. Nustatyta, kad analizuotame tekstyne dažniausi terminų gramatiniai modeliai buvo šie: dkt. K. + dkt. V., bdv. V. + dkt. V., dkt. V., bdv. K. + dkt. K. + dkt. V., dkt. K. + dkt. K. + dkt. V.

Kaip matyti iš šių pavyzdžių, labai svarbios yra kalbos dalys, taip pat linksnio kategorija. Giminės kategorija beveik neturi jokios reikšmės.

Atlikus eksperimentą nustatyta, kad ne visada lengva nustatyti antraštinę termino formą. Ypač daug klausimų kyla dėl skaičiaus kategorijos, pvz., pirmasis termino *studentų atstovybė* dėmuo turi būti daugiskaitos formos, o terminų *fakulteto taryba*, *universiteto autonomija* pirmieji dėmenys yra vienaskaitos formos. Kyla keblumų ir nustatant terminų ribas, pvz., ar *dėstytojų ir mokslininkų kvalifikacijos bei kompetencijos atitiktis* yra vienas terminas, ar čia reikia skirti kelis terminus.

Čia paminėti klausimai neretai kyla ir lingvistams, bet svarbiausias dalykas, kurį norima aptarti pranešime, – kaip pagreitinti galimų terminų nustatymo procesą naudojant tam skirtas kompiuterines programas, kaip nustatyti visus galimus terminus, kaip iš jų atrinkti tam tikros srities terminus.

KLAUS-DIRK SCHMITZ

Cologne University of Applied Sciences

USING INTERNATIONAL STANDARDS FOR TERMINOLOGY EXCHANGE

Diligent terminology work and professional terminology management are time consuming and therefore cost intensive tasks in companies and organizations. Access to and re-use of existing terminological resources as well as exchange of terminological data among partners will reduce the efforts and costs for terminology management.

ISO/TC37 has developed several terminology standards that provide well defined exchange formats for terminological data (e.g. ISO 30042 for the TBX exchange format). But also other ISO/TC37 standards can be applied to select terminological data categories and define data models for a company's or organization's term base in order to facilitate the exchange of terminological data.

The paper describes the general objectives and principles of terminology exchange, refers to ISO/TC37 standards to design and implement terminology management applications that suit better for terminology exchange, and explains how the TBX standard can be used for the exchange of terminological data. A practical example shows how these standards can be applied.

VYACHESLAV SHCHERBIN

The Centre of Systemic Analysis and Strategic Research of the National Academy of Sciences of Belarus

TERMINOLOGY OF BELARUSIAN COGNITIVE LINGUISTICS

Belarusian cognitive linguistics (BCL) has been actively developing over the last two decades. However, its successful institutionalization is hampered by the lack of norms of terminology usage which would be common for all Belarusian cognitive linguists. In particular, the content study of several hundred of publications on BCL topics allowed us to identify more than 300 terms which help to denote two main groups of concepts: 1) cognitive linguistic macro-concepts, and 2) cognitive linguistic micro-concepts. To name cognitive linguistic macro-concepts, Belarusian scholars use over 120 terms with the following being the most commonly used (given in order of decreasing usage frequency): *picture of the world, code, concept sphere, model of the world, sphere, conceptual system, etc.* In their turn, cognitive linguistic micro-concepts are identified in the studied Belarusian works by almost 200 terms; the most widely used are the following (given in order of decreasing usage frequency): *concept, stereotype, symbol, image, keyword, archetype, mythologema, motif, plot, etc.*

In our opinion, systematization, unification, and codification of terminology used in the BCL works will be most successful only if the impetus is given to the accelerated development in Belarus of such linguistic trends as cognitive terminology, special conceptology, cognitive lexicology, special conceptography, etc. The unified norms of terminology usage in the BCL field can only be elaborated by joint efforts of all the representatives of these newest linguistic trends.

SERGUEY SHELOV

Leo Tolstoy Institute of Languages and Cultures

INFERRING INFORMATION IN COMPUTER TERMINOLOGY KNOWLEDGE BASE

The main idea of the terminology knowledge base as opposed to the terminology data bank is that using a well defined terminology system we can structure fundamental information and knowledge in the corresponding subject field. At least a good part of the basic knowledge in any subject area can be represented by concept relations among terms of this area. In the most accurate and complete way these relations are represented in term definitions, thus term definition system contains a considerable part of this knowledge. Therefore, a proper analysis of term definitions gives an opportunity to extract basic statements of the corresponding subject area.

Genus/species analysis of concepts plays central role in the analysis for, first, it gives a picture of conceptual genus/species hierarchy in any subject field and, second, it enables to infer different statements and claims according to the rule of “feature inheritance” from any genus concept to all its species concepts. Since every species inherits its qualities from its genus it turns that we can infer different qualities of the species concepts from all its generic concept/concepts.

In this contribution it is demonstrated the way the regulations of information inference in a computer-aided terminology knowledge base can be implemented within the scope of available normalised terminological vocabularies. This provides access not only to well structured information on terms but also to well structured information on objects (denoted by terms) and their qualities making a first step from terminology data bank and to terminology knowledge base.

VALENTĪNA SKUJIŅA

Latvian Language Institute of LU

ILZE IRĒNA ILZIŅA

Institute of Mathematics and Computer Science of LU

THE IMPACT OF TRANSLATION ON LATVIAN TERMINOLOGY DEVELOPMENT

As Latvian language is enjoying full rights of multilingual society of European Union, it has to prove the possibility of coexistence with other languages.

Development of Latvian language and terminology in diverse time periods was tightly connected with different languages – for several centuries with German, for many decades with Russian, but from the end of 20th century English terminology is invading Latvian language. Before Latvia had joined the European Union we had made up an inventory of terminology resources. As a result of this research in 10 years more than 60 dictionaries concerning branch terminology were published, the dominating foreign language being English, as it is worldwide considered as the main information containing and transferring language.

In Latvia as well as in other member states of European Union the source of information is rather often documents and texts in English containing a lot of specific terms. After joining the European Union process of communication in English has been expanded. Language service providers had offered a huge quantity of term dictionaries on the internet. Almost every term possesses a bunch of explanations, every one of them expressing mainly some characteristics of the very concept which correspond to a particular use of the term. The translator has to choose between them for the correct usage.

The term set of every branch has to be developed and perfected due to continuous and intensive development of new scientific branches. The necessity of finding conformity with concepts and terms of different branches, expressed in different languages at present is a must.

On translating legislative acts, technical documentation, international standards, scientific articles and books the concepts of the field are considered and defined in the target language before establishing proper terminology.

At the second part of 20th century Latvian terminology was developed by taking into account the systemic models of creating terms. At the end of 20th century and at the beginning of 21st century the main role of choosing terms is assigned to context. At present, at evaluating specific branch terms a grouping method is elaborated.

One of the best ways of ensuring correct translations in different branches of technology, economics, social sciences, etc. is to use International Standards on terminology. Standards may be accessed not only by terminologists, but by everyone, who is using terminology in his translation work.

The main goal of International Standard is to provide a systematic description of the concepts of a specific field and to clarify the use of terms in this field. The main purpose of an International Standard is to abstract objects into concepts which in special language are represented by designations and described in definitions. The set of designations belonging to a special language constitutes the terminology of a specific subject field.

The use of ISO terminology in translating documents concerning the branch of Information and Communications Technology (ICT) will be discussed. These standards are developed to have a unified vantage point on ICT terms. To the advantages and also the drawbacks of creating Latvian databases of ICT terms and using these terms for translation purposes careful consideration is needed.

In this paper we propose also to share our experience of developing Latvian term sets for some social science branches. Among them by comparing Latvian and English terms we will

examine basic terms for evaluation the scientific level of the research taking into account the quantitative and qualitative aspects.

Some examples will be taken from the "European Adult Learning Glossary" where 27 languages of EU member states are represented and to which the corresponding Latvian terms were developed and added.

AGNĒ STRELKAUSKYTĒ
Vilniaus universitetas

SOCIALINIO TINKLO „FACEBOOK“ SVETAINĖS LEKSIKA IR TERMINIJA

Kasdien populiarėjantys socialiniai tinklai užima svarbią vietą daugelio žmonių gyvenime. Lietuviai naudojami įvairiais socialiniais tinklais – facebook.com, one.lt, draugas.lt ir kt. Populiariausias – „Facebook“. Juo naudojami ne tik pavieniai asmenys, bet ir valstybės įstaigos, todėl svarbu, kad socialinio tinklo svetainės kalba būtų taisyklinga. Panagrinėsime, ar iš tikrųjų taip yra, palyginsime su kitų tinklų svetainėmis.

Socialiniame tinklo „Facebook“ svetainėje ne visada naudojamos Valstybinės lietuvių kalbos komisijos aprobuotais kompiuterijos terminų žodynais ir vartojami pasenę terminai, pvz.: *dienoraštis* (= *tinklaraštis*), *žiniatinklis* (= *saitynas*). Yra klaidinančių terminų, pavyzdžiui, vietoj *adresatas* rašoma *kontaktas*. Pasitaiko netikslių vertimų, pvz.: *bevielis* (= *belaidis*) ryšys, *patvirtinkite* (= *pakartokite*) *slaptažodį*, *režimas* (= *veiksena*).

Dvižodžius ar keliažodžius terminus būtų galima pakeisti vienažodžiais, nes juos lengviau įsiminti, suprasti ir rašyti, pvz.: *paieškos sistema* – *iešyklė*, *vertimo programa* – *vertyklė*.

Svetimybės turėtų būti keičiamos savos kalbos atitikmenimis, pavyzdžiui, vietoj *interfeisas* turėtų būti *sąsaja*, kaip atskiras žodis nevertotina *video* (= *vaizdo įrašas*). Vietoj tarptautinių žodžių geriau vartoti lietuviškus jų atitikmenis, pvz.: *kompanija* (= *bendrovė*), *reitingas* (= *įvertis*).

Pasitaiko neišverstų santrumpų, kurios lietuviškame tekste neturi prasmės, pavyzdžiui, *IM* (= *pokalbių programa*).

Socialinio tinklo „Facebook“ svetainėje galima rasti daugiau trūkumų nei kitų minėtų tinklų svetainėse. Gausu ne tik terminijos, bet ir kitokių kalbos klaidų: linksnių derinimo, datos ir laiko rašymo ir kt. Tačiau galima pasidžiaugti, kad „Facebook“ svetainėje simboliniai vardai kabutėse rašomi dažniau, negu kitose aptariamose svetainėse. Netgi į žodynėlį įtrauktas paties tinklo pavadinimo „vertimas“ į lietuvių kalbą: *Facebook* – „*Facebook*“, t. y. lietuviškame tekste reikia rašyti kabutes. Tiek one.lt, tiek draugas.lt svetainėse daiktavardžiai yra derinami prie skaitvardžių. „Facebook“ tuo pasigirti negali. Jei socialinių tinklų svetainių kūrėjai vieni iš kitų pasimokyti, tai visiems išeitų į naudą.

„Facebook“ nuo kitų svetainių išsiskiria tuo, kad joje leidžiama visiems prisidėti prie svetainės vertimo, todėl nenuostabu, kad esama klaidų ir trūkumų. Kai tokia vertėjų gausa, gerų rezultatų vargu ar galima tikėtis. Apibendrinant galima pasakyti, kad dažnai nepaisoma bendrųjų kalbos normų, nesinaudojama naujais terminų žodynais ir kitais norminamaisiais leidiniais.

ROBERTAS STUNŽINAS
Lietuvių kalbos institutas

RŪŠINIAI STATYBOS LIAUDIES TERMINAI

Terminų analizė giminės ir rūšies atžvilgiu yra svarbus terminologijos uždavinys. Bet kurios mokslo srities objektų ir sąvokų giminės ir rūšies santykių tyrimas yra glaudžiai susijęs su klasifikacijos ir apibrėžimo teorijomis. Rūšinis specialiųjų sąvokų klasifikavimas atsiskleidžia ir statybos liaudies terminijoje. Rūšines sąvokas žyminčių terminų nagrinėjimas svarbus ne vienu atžvilgiu. Rūšiniai terminai sudaro didelę gyvosios kalbos leksikos dalį, sąvokas įvardija pagal įvairius požymius, jiems būdinga nevienoda kilmė ir raiška.

Išnagrinėjus rūšinius statybos liaudies terminus matyti, kad jie sudaro apie ketvirtadalį. Beveik pusė tokių terminų nurodo statybos sąvokų konstrukcines ypatybes, apie trečdalis terminų įvardija sąvokas pagal paskirtį, pvz.: *krėstinė* „molio krėsta trobelė“ LKŽe, *drapanė* „drapanų klėtis“ LKŽe, KupŽ 434. Gerokai rečiau statybos sąvokos įvardijamos nurodant išorines ypatybes arba žymint daikto priklausymą: *trobelė* „nedidelis namas“ LKA I 34, *asla* „javų kraunamo trobesio grindinys“ LKŽe. Statybos liaudies terminijoje rūšiniais terminais retai nurodoma statybos sąvokų užimama vieta, kokybė arba kitokios ypatybės, pvz.: *kreslanga* „pastogė prie klėties“ LKŽe, *laužas* „prastas, senas namas“ LKŽe, *kanka* „bėgūnai (senovinis durų įtvėrimas)“ LKŽe.

Pagal formą didžioji nagrinėjamų terminų dalis yra vienažodžiai, pagal kilmę – savakilmiai, pvz.: *jautidė* „jaučių tvartas“ LKŽe, *svirnynas* „prastas, menkas svirnas“ LKŽe, *drūtmedis* „drūtas, kietas, tvirtas, atsparus medis“ ZanavŽ1 320–321, KazRŽ I 162. Iš slavų, germanų ir kitų kalbų pasiskolintų terminų ir terminų, sukurtų naudojant savos ir svetimos kalbos priemones, yra gerokai mažiau, pvz.: ^x*kamenyčia* (sl.) „mūriniai, gražūs namai“ LKŽe, KaltŽ 98, ^x*škūnia* (germ.) „avių tvartas“ LKŽe, ^x*pielukė* (hibr.) „vienarankis pjūklas“ LKŽe.

DIANA ŠILOBRITAITĖ
Lietuvių kalbos institutas

PETRO VILEIŠIO ARITMETIKOS VADOVĖLIO TERMINAI

XIX a. pabaiga – reikšmingas lietuvių matematikos terminijos istorijos tarpsnis. Tai dabartinės matematikos terminijos formavimosi pradžia, kai pasirodė pirmieji lietuviški matematikos vadovėliai.

Petras Vileišis (1851–1926) – lietuvių visuomenės veikėjas, prisidėjęs prie draudžiamosios lietuviškos spaudos leidimo ir platinimo. Jis parašė ir išvertė apie 40 mokslo populiarinimo knygių, aritmetikos, fizikos, geometrijos, istorijos vadovėlių. P. Vileišis buvo atkaklus kovotojas už lietuviškos spaudos laisvę ir prisidėjo prie įvairių sričių, tarp jų ir matematikos, terminijos kūrimo.

1886 m. pasirodė P. Vileišio (pasirašė slapyvardžiu Petras Nėris) „Keturi svarbiausieji veikalai aritmetikos“ – nedidelės apimties aritmetikos vadovėlis (50 psl.). Beveik visi vadovėlyje vartojami terminai yra lietuviškos kilmės, pvz.: *lygybė*, *liekana*, *padauginimas*, *vienybė*. Skolinių vadovėlyje vartojama nedaug, pvz.: *kubas*, *suma*, *teorėma*.

P. Vileišio vadovėlis buvo vienas pirmųjų lietuviškų aritmetikos vadovėlių, tad autoriui teko sukurti nemažai naujų terminų. Dažniausiai jo buvo terminologizuojami lietuviški žodžiai – suteikiama nauja reikšmė. Didžioji dalis vadovėlio lietuviškų terminų dabar matematikos moksle nevartojami, pvz.: *galybė* „laipsnis“, *kertūtis* „kvadratas“, *veislė* „rūšis“, *vienybė* „vienetas“.

Pranešimo tikslas – aptarti P. Vileišio vadovėlyje vartojamų aritmetikos terminų kūrimo būdus ir priemones bei palyginti su dabartiniais matematikos mokslo terminais.

RANKRAŠTINIS TEISĖS TERMINŲ ŽODYNAS (1920 M.)

2011 m. sukanka 90 metų nuo pirmosios Terminologijos komisijos sudarymo. 1921 m. prie Švietimo ministerijos suburta darbo grupė ėmėsi įvairių sričių terminijos tvarkymo ir jau pirmaisiais savo darbo metais apsvarstė nedidelį pluoštelį teisės terminų. Tai nebuvo pirmasis bandymas tvarkyti teisės terminiją, šie darbai buvo pradėti jau prieš porą metų.

Reikia pasakyti, kad lietuvių teisės terminografijos poreikis Lietuvoje atsirado tik nuo 1918 m., t. y. tada, kai paskelbta šalies nepriklausomybė ir lietuvių kalba pirmą kartą tapo oficialia teisės kalba. Kadangi anuomet buvo palikti galioti daugelis rusiškų teisės aktų, skubiai reikėjo jų vertimų. Norint palengvinti šį darbą Teisingumo ministerijoje 1919 m. sparčiai imtasi rengti teisės kalbos žodyną. Žodyno projektas buvo parengtas greitai – jau 1920 m. rudenį jis buvo pasiūstas Jonui Jablonskiui, tikintis gauti pastabų. Ministerijoje pagrindinis žodyno rengėjas greičiausiai buvo šio kalbininko sūnus Konstantinas Jablonskis. Rankraštis, pavadintas „Teisės terminų ir kitų reikalingų teismams žodžių žodynėlio projektas“, buvo hektografuotas, yra išlikęs K. Jablonskio rankraščių fonde, taip pat privačiose bibliotekose.

Žodynas rengtas pagal to meto poreikius, todėl yra verčiamasis rusų–lietuvių kalbų. Atsižvelgiant į rengimo aplinkybes ir trukmę, projekto apimtis nemaža – 120 puslapių. Jame yra ir terminų, ir šiaip žodžių ar jų junginių, buvusių reikalingų to meto teisės kalboje.

Žodyno sandara mišri – terminai (įskaitant ir kitus leksinius ar sintaksinius vienetus) teikiami abėcėlės tvarka ir lizdais, ir atskirais lizdų nesudarančiais straipsniais. Kiek daugiau nei pusė rusiškų žodyno terminų pateikti po vieną atskirais straipsniais. Tokių straipsnių iš viso yra 2152. Dažniausiai atskirais straipsniais teikiami daiktavardžiai ir jų junginiai, bet yra ir veiksmažodžių, būdvardžių, dalyvių ir kt. Palyginti nedidelį pluoštelį sudaro atskirais straipsniais pateikti rusiški terminai, turintys greta prirašytų sinonimų (ar labai artimos reikšmės terminų) arba variantų (38 straipsniai). Beveik pusė aptariamo žodyno terminų (arba kitų leksinių ar sintaksinių vienetų) yra pateikta lizdais. Iš viso yra 749 lizdai, į kuriuos įeina 2029 rusiški terminai (pridėjus jų sinonimus ir variantus – 2052). Lizdų dydis įvairus, juos sudaro nuo dviejų iki dešimties narių, kurie paprastai grafiškai atskiriami kaip atskiri žemesnio lygmens straipsniai. Tiesa, pasitaiko lizdų ir su grafiškai neatskirtais straipsniais, t. y. rašomais vienoje eilutėje atskiriant tik kabliataškiu, taip pat pasitaiko formaliai žiūrint į vieną straipsnį surašytų nesinoniminių rusiškų terminų. Pagal esmę pastarieji atvejai taip pat laikomi lizdais. Vos ne du trečdaliai lizdų (437) yra dvinariai – juos sudaro du straipsniai, t. y. du skirtingi rusiški terminai arba šiaip žodžiai ar jų junginiai (pirmasis iš jų laikomas lizdo antraštiniu su vertimais į lietuvių kalbą; kiek mažiau yra iš trijų (189) arba iš daugiau narių (123) susidedančių lizdų. Pagal gramatinę sandarą lizdai nevienalyčiai. Vyrauja lizdai (466), kurių antraštiniame straipsnyje teikiamas daiktavardis ar jo junginys, bet taip pat gana dažnai iškeliamas ir būdvardis, dalyvis, veiksmažodis (ar jų junginiai). Tokia žodyno struktūra galėtų lemti sudėtinių terminų kartojimąsi, bet vis dėlto skirtinguose lizduose ar atskirai pateiktuose straipsniuose terminai dažniausiai skiriasi, pasikartoja tik pusšimtis. Iš struktūros matyti, kad terminų paieška gana komplikauta – to paties sudėtinio termino kartais tenka ieškoti pagal skirtingus dėmenis. Vieni rūšiniai terminai gali būti pateikti pagrindinio dėmens lizde, kiti – šalutinio, dar kiti – atskirai pagal abėcėlę. Be to, lizdų antraštiniais terminais kartais jau iš karto pateikiami sudėtiniai terminai. Pavyzdžiui, *засъдание* – *posėdis* (29 psl.) pateikta atskirai be rūšinių terminų, pagal abėcėlę atskirai galima rasti *закрытое засъдание* – *uždaras posėdis* (26 psl.), *открытое засъдание* – *viešas posėdis* jau pateikta lizde, kurio antraštiniu terminu iškelta *открытый листъ* – *viešraštis* (61 psl.), o *очередное засъдание* – *eilinis posėdis* (64 psl.) yra *очередный* – *eilinis* (64 psl.) lizde. Terminas *распорядительное засъдание* – *tvarkomasis posėdis* (91 psl.) pats eina lizdo antraštiniu, į lizdą įtraukta tik *распорядительное управление* (neišversta).

Visa tai rodo aiškių sandaros principų neturėjimą. Galbūt struktūra būtų tvarkoma rengiant žodyną spaudai, bet dėl nežinomų priežasčių jis taip ir liko neišleistas.

Projekte yra spragų. 285 straipsniai lietuviškų atitikmenų neturi, palikta tuščia vieta. Vis dėlto bendras pateiktų lietuviškų atitikmenų skaičius išpūdingas. Išversta apie 3900 skirtingų terminų arba kitų leksinių ar sintaksinių vienetų. Kadangi daugiau nei trečdalis terminų išversta ne vienu atitikmeniu, iš viso lietuviškų atitikmenų yra apie 5900. Tiesa, kai rašomi keli atitikmenys, pasikartojantys dėmenys dažnai praleidžiami, pvz., *вызывать к торгамъ – šaukti į licitaciją, į sandarybas, į varžytynes* (14 psl.).

Žiūrint iš dabarties pozicijų žodyno sandara terminų žodynams yra nebūdinga, turi bendrųjų žodynų bruožų, tačiau įdomu tai, kad mūsų teisės terminografijoje 1920 m. rankraštinio žodyno modelis ir dabar gajus, t. y. leidžiami ne tikrieji terminų žodynai, o daugiau teisės kalbos žodynai, kuriuose teikiama įvairi leksika ir junginiai, lizdai mišriai sudaromi ir pagal pagrindinį, ir pagal šalutinius dėmenis.

EGIDIJUS ZAIKAUSKAS

Europos Komisijos Vertimo raštu generalinis direktoratas

LIETUVIŲ TERMINOLOGIJA EUROPOS SĄJUNGOS INSTITUCIJOSE

Europos Komisijos Vertimo raštu generalinio direktorato Lietuvių kalbos departamente dirba 65 vertėjai, yra du terminologų etatai. 2010 m. departamente išversta per 60 000 p. ES teisės aktų projektų ir kitų dokumentų, daugiakalbėje tarpinstitucinę terminų bazėje IATE sutvarkyta per 6000 lietuviškų terminų. Daugelis verčiamų dokumentų yra tam tikros dalykinės srities, todėl verčiant atliekamas didesnės ar mažesnės apimties terminologijos darbas. Kalbant apie šį darbą aptartina vertimo terminologija, teksto terminologija, teisinis nuoseklumas ir skuba.

Vertimo terminologija. Vertėjas yra pirmasis, kuris turi atpažinti terminologinę problemą, pavyzdžiui, iki šiol lietuvišku terminu neįvardytą sąvoką. Dažnai paprasčiausias sprendimo būdas – išversti terminą padėmeniui iš teksto originalo kalbos. Kartais originalo termino formos spaudimas įtvirtinamas oficialiai: reikalaujama unifikuotos daugiakalbės raiškos.

Kokios terminologinės problemos ateina per originalo kalbos tekstus? Kiek tai kenkia (ar padeda!) lietuvių kalbos terminijai? Kas daroma, kad vertimo tekste būtų parenkami kokybiški terminai?

Teksto terminologija. Daugelyje ES teisės aktų svarbiausi terminai apibrėžiami – nurodoma, kaip tame teisės akte turėtų būti suvokiamos terminais žymimos sąvokos. Neretai apibrėžtyse išskiriami tam tikri tik tam tekstui svarbūs sąvokų požymiai. Riba tarp sąvokos naujos apibrėžties ir naujos sąvokos gali būti visai neaiški, tad neaišku ir kokį terminą derėtų vartoti. Kita vertus, visas tekstas ar teksto dalis gali aiškinti sąvoką ir pagal tai gali būti parenkamas ar pritaikomas terminas.

Ar tokius terminus reikia traukti į terminų bazes? Kaip juos aiškinti? Kokį statusą suteikti?

Teisinis nuoseklumas. Svarbiame ES teisės akte kartą atsiradęs terminas turi būti vartojamas kituose susijusiuose teisės aktuose. Jei tai valstybei narei tiesiogiai taikomas teisės aktas, terminui atveriamos durys ir į LR teisės aktus bei kitus tekstus.

Ką daryti ir kas daroma, kad dėl teisinio nuoseklumo reikalavimo lietuvių terminijoje neišgalėtų netinkami terminai? Kaip darninami ES ir LR teisės aktų terminai?

Skuba. Daugybės ES dokumentų vertimo trukmė – kelios savaitės ar tik kelios dienos. Per tiek laiko neįmanomas įprastas terminologijos darbo procesas.

Kokie yra skubiosios terminologijos ypatumai, darbo metodai, privalumai ir pavojai?

PALMIRA ZEMLEVIČIŪTĖ
Lietuvių kalbos institutas

„KELEIVIO“ STRAIPSNIŲ APIE SVEIKATĄ TERMINAI

1849–1880 metais Karaliaučiuje ėjo savaitinis laikraštis „Keleiwis iš Karaliaucziaus Broliams Lietuwininkams Žinės parnešas“, kurio redaktorius ir leidėjas buvo Frydrichas Kuršaitis (1806–1884). Laikraštyje be šventadienio pamokslų, politikos ir kitų visuomenei svarbių žinių iš Prūsijos, Vokietijos bei kitų kraštų, skelbta populiariamųjų straipsnių iš įvairių mokslų (fizikos, medicinos, technikos, veterinarijos ir kt.) sričių.

Nuo 1853 iki 1879 metų išspausdinta 19 straipsnių iš medicinos srities. Daugiausia rašyta apie užkrečiamąsias ligas ir jų profilaktiką, šiek tiek kitais sveikatos klausimais, pvz.: „Pamokinimai prieš Kolerôs Ligą“, „Pawietra, didyfis Maras, jûdalis Smertis“, „Raupliû arba Kropjû baiŕingajei Ligai“, „Trichynû Liga“, „Ar Wale Tabako rukyti?“, „Namû Aptêka“ ir kt.

Pranešime aptariami terminų kilmės, sinonimijos dalykai, didesnis dėmenys skiriamas medicinos terminais netapusiems žodžiams.